

PRVI LITERARNI DELAVCI Z LOŠKEGA OZEMLJA

AHACIJ STRZINAR

Od frdamane duše

Poslušajte kristjani,
kaj vam jest sedej povem,
na bodte toku zaspani,
dapovejte vsem ludem:
Od te frdamane duše,
kaj zan glas iz pekla spuša,
dobru ga zamerkajte.

»Aube, jest duša nasrečna,
kir sem grešnu živela,
me je ta pravica večna
obsodila, preklela,
de morem v peklo goreti,
nerveči martre trpeti
frdamana vékoma.

Jezik moj na more zreči,
vašim mislam se na zdi,
kaj martr v peklenski peči
nam večnu naprej stoji;
vse martre na letim svetu,
če jih óčte vkupej vzeti,
tanermanši je per nas.

Kulku taužent pak je martr
tam, kir mi prebivamo,
tamkej so železni gartri,
kir mi kehe ímamo:
Neč na pomaga jokanje,
tudi neč to klagvanje,
gorje nam je vékoma.

Počutki mojga živóta
vselej so grešni bili,
dapernašali sromoto,
vse lušte dapovnilí:
Aube, zdej je za nje djanu
celu v pekov zakapanu,
v sredo te žerjavice.

Jest na morem vam povedat,
kaj trpe moje oči,
vselej so otéle gledat
te naspodobne reči:
Zdej morjo žalóstne biti,
krvave sovze točiti,
to bode na vekomaj.

Všesa rade poslušale
opravlánje teh ludi,
nihdar neč niso štimále
za glas božjih besedi:
Koku huda pak bo djalu,
kir se jim bode šrajalu
joh nu ve na vékoma.

Jezik moj nu moje usta
čast bližnim doli rekle,
bodi čas posta al pusta,
vselej požrešnu jedle:
Zdej me vejstni čerov bode,
kir jest nimam kaple vode,
večno lakoto trpim.

Jest sem roke preveč stegov,
na pravico pozabov,
na ptuje blagu zaségov,
bogastvo na kop grabov:
Kaj nuca cev svet dobiti,
svojo dušo pak zgubiti
na te vse večne čase.

Sem ótov perje zrediti
od velike órti,
celu sem ótov zleteti
od te posvetne časti:
Mojga cila nisem zadov,
ampak pregloboku padov
v to večnu frdamanje.

Prekleti naglavni grehi,
prekleta žleht navada,
kir meni v peklenski kehi
tulkaj martr naklada:
Al vejstni čerov deréči
me nerveč martra nu peče,
kir sem jest Boga zgubov.

Večnu sem jest Boga zgubov,
na bom vživov milosti,
dušo nu telo pogubov
po moje namarnosti:
Doklèr se nisem spokorov,
bom v peklenskim ognu gorov,
nerveči martre trpov.

Vendèr martre bi enkrat zašle,
kir bi večnost na bila,
ta nerveči martra pak je,
k nihdar na bo menila:
O večnost, sila prestrašna,
kir nihdar ni martre prazna,
večnost, nerveči martra.

Prekleti tedej tovarši
zapelávi hudiči,
moje starši inu mlajši,
krivi moje dušici:
Prekleta duša nu telu,
kir bo večnu vkop gorelu,
prekletu vse z mano vred.»

Zdej ste slišali strašni glas
te frdamane duše,
koku kovne na večni čas,
zabston klagvánje spuša:
Zavóla svoje pregrehe
je peršla v peklenske kehe,
ven je ni pomagat več.

De bi zanjo vsi mašniki
mašváli nu molili,
tudi de bi vsi svetniki
zanjo Boga prosili:
Vender be pravica večna
nihdar te duše nasrečne
ven s pekla na spustila.

Toku bodi človik moder,
doklèr se na svetu živ,
de na prideš v pekov noter,
na bodi ničésér kriv;
če se kriv, delej pokuro,
dokler imaš čas nu uro
božjo milost zadobit.

JERNEJ BASAR

Nauk gospodarjem, nauk njih služabnikom

(Odlomki)

...Kadar gospodar eniga posla gori uzame, al' pak kadar nejme druge delauce, kasce, mlatiče, zidarje, cimprmane etc, tok' sturi žnjimi to zaveso: *Jest dam, deb' ti delal, jest delam, deb' ti dal*. S tim se zaveže gospodar h plačilo, hlapec pak, dekla inu drugi najemniki k delo; če eden al' ta drugi to suojo doužnost ne dopouni, dopernese en greh, kateri je tatvini podoben. O hlapci inu dekle, o najemniki, vi uselej Boga režalite, kadar vaše delo lenu, zaspanu inu nepridnu opravite. En škof u Polski deželi je imel u suoji hiši eniga norčika, kateri sicer ni družiga delal, koker pil inu jedil, inu vender je prišal k škofu tàr je otel plačilo imeti. Škof ga je uprašal, po kaj za eni viži on oče plačan biti? Je odgovoril: »Jest sim use sturil, koker ti drugi za plačilu najeti služabniki. Sim pil no jedil, koker oni, sim postopal, sim ležal, koker oni. Zatorej raunu koker oni malu al' skoraj neč družiga na delajo inu

vendèr plačilo prejmejo, toku tudi jest očem plačilo imeti.« Po svoji neumnosti je ta norc otel en tat biti, koker ti drugi. Dokler tatvina je — *Rei alienae occulta ablatio rationabiliter invito Domino* — kadar eden eno reč skrivaje uzame čez, pametnu premišleno, nevoljo tiga gospodarja. Aku lih en malu uredni hlapec al' najemnik očitnu lon potegne, pèr tim vendèr je rejs, da je po tatinsku obračal u tim, kir je tisti čas, kateriga bè bil doužan k gospodninu delo obrniti, napridnu po lenobi inu nagudnosti zapravit. Toku po tatinsku sturi tisti pastir, kadar u tim, kir u senci leži inu spi, vouk od čede ouco popade. En tat, ena tatica je tisti hlapec inu dekla, kadar se skuz' nje namarnost gospodarju škoda pèrgodi. Tatjè so tisti najemni delauci, kateri priča gospodarja delajo, kadar pak na vidi, postopajo, se pogovarjajo inu okuli sebe gledajo. ... Zvest jezik, zueste roke morejo posli imeti. Hlapci inu dekle bè mogli biti raunu koker guni maliki, katere popisuje David rekoč: *»Oculos habent et non videbunt, aures habent et non audient, os habent et non loquentur.* Imajo oči inu ne vidijo, imajo ušesa inu ne slišijo, imajo usta inu ne govorè.« To je: kar doma vidjo al' šlišjo, nemajo pred unanjemi resglasiti. Velik greh je, čez čast inu poštenje svojga bližniga opraulive besede govoriti, še večí greh, govoriti čez domače, dokler se jim bel veruje, koker takim, kateri so ti prvi pričo šlišali inu vidili, kar se je doma pregrešniga al' hudobniga zgodilu ...

... Raunu koker sem zložil trojno doužnost teh poslov, tok' tudi tri nauke tebi dam, aku imaš služabnike u tvoje oblasti. Prvič, imej žnjimi potrpljenje, dokler tuoji hlapci inu dekle so človeki, koker si ti, ... po naturi so tuoji bratje inu sestre. Zatorej nikar jih tok' zlu k delo ne ženi, deb ne imeli časa ne jejsti ne spati ... Na bodi enak faraono, kateri je te ... Izraelitarje u enomer pèrganjal: *»Ite ad onera vestra (Ex od. 5).* Pojdite tje na vašo službo.« Le delat, le kopat, le nosit, le vozit, le težku vzdigvat etc. — *»Ite ad onera vestra,*« so djali inu ukazovali faraonovi valpote. — *»O farao,*« so djali Izraelitarji, *»noč se pèrbližuje inu se je začelu mračiti, pojdemo počivati.*« — *»Na perputim,*« je odgovoril farao. *»Ite ad onera vestra.* Še je prezgodaj, delajte naprej, nosite butare.« ... Toku še ob sedanjim času pèrganjajo nikateri gospodarji svoje posle, de nemajo časa ne ponoči ne podnevi ne ob nedeli ne ob prazniki, deb' se odahnili ... O verni gospodar, na bodi enak faraonu ... Jest tudi pruti tebi toku pravim: potrpežlivu rovnej s tvojmi podložni, pèrganjaj jih k delo, kar je prov, dej jim zraven čas, pèrpusti jih h počitku ...

U timu drugimu nauku sem pèrporočil tvojim poslam zvest jezik inu zveste rokè, de nemajo rezglasit, kar doma šlišjo inu vidjo. H timu se zastopi, de tudi ti gospodar nemaš priča hlapcov inu dekel nič kriviga govoriti al' sturiti. Je ja velika neumnost, očitnu inu glasnu doma govoriti pred usemi domačimi, kar očèš skrivnu inu zakritu imeti. Dalej ti ne moreš moučati inu se huduješ, de ti drugi ne movče. ... Ne govori pred tuojo ženò, kar očèš skriunu imeti. Še bel moreš movčati pred drugimi domači ...

Ni sreče, kjer je prepiranje med domačimi (Odlomki)

Ker mej domačmi ni bratoulske lubezni, ker u eni hiši ni prave zastopnosti, temuč samavolnost inu vednu prepiranje, ondi tudi ni sreče, ni žegna božjiga, ampak je use zmešano inu use križim gre. *Ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum.* (Jac 5.) Kjer je nid inu prepiranje, ondi

je zmešnjava inu use hude reči. To je nekedaj dobru znal Joseph, egiptovskega kralja namestnik, zato je svoje brate s tem lepim naukom na pot spremil: »*Ne irascimini in via*. Na jezite se, na prepirajte se na potu.« Koker de bē otel reči: Jest vas dobru poznam, de ste svojeglavni tar k jezi inu h prepiranju nagneni, zatorej vas opominjam: Mir inu pokoj mej sabo držite, de se mej vami zaveza bratovske lubezni ne rstrga, sicer ne bote imeli sreče na potu. Kršenik ljubeznivi, usi smo popotniki. *Non habentes ma nentem civitatem, sed futuram inquirimus*. Nemamo tukej obstoječiga mejsta, ampak išemo to prihodno, za tiga vola bom tebe u današnjemu govorjenju opominal, de bē u eni stanovitni spravi, ljubezni inu zastopnosti s tvojmi bližnimi živel. Inu aku bē se pergodilu, da bē mej vami ustal en srd, jeza inu prepiranje, de se zupet hitru spraviš...

...Nermočnejši podpornja ene hiše je prava ljubezin, zastopnost inu prijaznost mej domačimi. Preden letu zvižam, poslušej, kar Olaus inu naš P. Kircherus pišejo od glastovc: U mrzlih deželah glastovce ne zlete čez morje, ampak tudi pozimi ob nervečim mrazu u svoji deželi ostanejo tar se na eno čudno vižo pred mrazam, snegam inu vejtram ubranijo, kir namreč se jih veliku ukupej s peretnicami, s kluni inu s krempli stisnejo inu ravnu koker en klovčič ukup zvijejo inu toku ena to drugo greje, de obena od mraza konc ne uzame. O kulku hiš, kuliku žlaht bē se ohranilu, kē bē mož inu žena, sinovi inu hčere inu drugi domači mej sabo ukupej držali; zaveza lete lubezni bē tudi ukup držala njih srce, njih misu, njih blagu, njih premoženje. Kir pak je prepiranje inu obene prave zastopnosti, kir dela usakateri po svoji glavi, usakateri pod svoj pauc uleče, ni mogoče, deb' ena taka hiša srečna bila.

...Dokler se u eni hiši ti domači mej sabo zastopijo inu neso rezdeleni, toku ni rezdelenu njih blago, njih premoženje, kir se lohku ubranijo pred škodo teh orlov inu jastrebov; očem reči: pred njih sovražniki, kateri jih išejo golufati inu u škodo perpravit. Raunu koker palce, usakatera posebei se lohku prelomi, kadar je več ukupej u butaro zvezanih, se ne puste prelomit. Oku tudi, kir je mej domačimi zaveza prave zastopnosti, se na puste od nauratnikov premagat. Dokler so se zidarji babilonskiga turna mej sabo zastopili, so trdnu svoje delo naprej pelali; koker pak hitru je mej njimi skuzi premenjenje tiga jezika zastopnost minula, je tudi njih delo zastalo. Raunu toku se godi u eni hiši, kir ni zastopnosti, kir ni miru, kir ni sprave. Ta lubesin, zastopnost inu sprava mej domačimi je tanerbulši podpornja ene hiše. Tytbeus, en kamen, od kateriga piše Plinius, dokler je ceu, po vrhu vode plava, kadar je zdroblen, gre na dno. Glihi viži ti domači, dokler ukupej drže, se nesreče ognejo, koker hitru se zdrobe, poginejo... Iz tiga usaki lohku sklene, de, ker ni sprave, tudi ni sreče...

Od prave prijaznosti

Ravnu koker celimo sveto je potrebna svitloba tiga sonca, toku je potrebna prijaznost človeškimo živleno. To je spoznal Cicero, kir je djal: »*Solem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt*. Prijaznost mej ludmi doli perpravit, bē bilu ravnu tolku, koker de bē sonce iz sveta pregnal.« Kakar bē u enimu trgu al' u enimu mejstu prijaznosti ne bilu, bē bilu raminu dovgačasnu ondi živeti. Zatorej je djal Aristoteles: »*Civitatibus nihil majus, aut melius amicitia dari potest*. Neč večiga, neč bulšiga ni u enimu mejstu koker

prijaznost.« Dokler: »*Amicitia rerum omnium est vinculum*,« pravi S. Ambrosius; de prijaznost je ena trdna zaveza, katera use reči ukupej drži. *Amicitia et prosperas res dulciores facit et adversas leviores reddit*. (S. Ambr. 1. 3. de sum. bon.) Prijaznost srečne reči sladkeši naredi inu nasrečne sturi lohkeši; u sreči perpomore k veseljo, u nesreči perstopi, da se lohkeši prenese. Očitnu je tedej, kar je djal Sirah: »*Amicus fidelis protectio fortis, qui autem invenit illum, invenit thesaurum*. (Eccl. 6) En zvest prijatel je močna bramba; kateri ga najde, ta en šac najde.« En zvest prijatel se ne more z obenimi denarmi plačati. Alexander Macedo je leto dobru zastopil, kir je bil od eniga uprašan, kje on hrani svoje šace? Je pokazal na svoje prijatle rekoč: »Leti so moji šaci.« De bom od prijaznosti bel po vrsti govoril, jo morem na tri dejle zložiti: Ta prva se samu od zunej kaže inu pusti vidit, koker de bẽ bila prava prijaznost, inu ni sama na sebi; ta druga je sicer prava, pak vender ni popolnima prijaznost; ta tretja je popolnima inu se po usi viži žiher imenuje prijaznost. Mej prijaznostjo je zloček koker mej zlatam: Enu je pravu, skušenu, čistu zlatu; to drugu srejdne inu manjši urednosti; to tretju malu al' neč ne velja, kir drugiga ni, koker zlateni šejn inu svitloba. Veliku je tistih, kateri so prijatli samu k videzo: nẽrveč je tistih, kateri so sicer prijatli, pak ne popolnima; cilu malu se jih najde, kateri bẽ bili popolnima prijatli. Bom tedej u prvimu punctu današniga govorjenja tebe, o človek, učil spoznavat eniga praviga prijatla. U timu drugimu te bom opominjal, de imaš eniga dobriga prijatla uselej ohranit inu taciga nikuli popustiti.

Punctum 1-mum. Nerpoprej je treba zastopit, kaj je prava prijaznost? Po nauku S. Augustina (*Epist. 45.*) prava prijaznost je ena ljubezin, iz katere en človek timo drugimo inu ta drugi zupet nezaj pruti timo use dobru želi, pẽrvoši, sturi inu skaže. Iz tiga se doli uzame, *prvič*, de ni prijaznost, ja še mẽnje, de ni prava ljubezin, kadar timo drugimo use da al' perpusti, kar poželi al' oče imeti, dokler dostikrat eden eno škodljivo reč poželi, katero, kadar bẽ mo jo njegov prijatelj odpovedal, tistikrat bẽ mo dobru sturil. *Saeva bonitas, odium offabile rogantibus pestifera largiri*. (Senec. de benefic. c. 2.) Strup al' mišco doli timo, kir prosi, je ena grozovitna dobrota inu perjetnu sovraštvo. O de bẽ leto resnico zastopili očetje inu zlasti matere, kateri pruti sinam inu hčeram tako sovražno lubezin imajo, kir jim dajo inu use perpuste, kar žele inu prosjo, aku bẽ lih mogli vejdit, de jim ni h prido, temuč h škodi, de za tiga vola leti otroci, kadar h pameti pridejo, spoznajo inu zdihujejo: »*Amando me occidit*. Moj oča, moja mati so me, tok' rekoč, umorili, kir so me neumnu lubili. De imam malu zastopnosti u glavi, de sem zašel u to inu u guno pregrešno navado, je od tod, kir me moji stariši neso znali lubiti.« De ena mati ne zna svojga sina prov lubiti, se iz tiga doli uzame, kir, kadar sin kej pregreši, ga zgovarja inu skuzi to njemo pot sturi k bel pogostimo pregrešenje. Prosi za denarje, mati na use viže gleda, de mo zadobi, kulkur je želim; inu z denarmi začne jegrati, pjančvat inu pẽr grdeh ljuštah zapravlat, toku deleč, de celo hišo oboža, sam sebi en križ, celi zlahti en očitni špot pastane. *O saeva bonitas!* O neusmiljena lubezin take matere! Je bila ena mati, katera je sedem otrok imela. Kir savol' boštva jih ni zamogla s čim gori rediti, je leteh nikatere oslepila, enim roke, drugim noge polomila inu toku spačene inu zlomlene je nesla u enu neznanu mejstvu inu poslala u beračijo. Porečeš, de taka mati ni mati, ampak zverjačina grozovitna. Prov govoriš, pak moreš vejdit, de veliku grozovitniši je ljubezin tiste matere, katera z dajanjam, z perpušenjam, z izgovarjanjam, skuzi prste gledanjam sturi rane, aku lih ne na telesu, pak

na duši svojga sina. Iz tega se samu kaže, de taka ljubezin ni prava ljubezin inu de ne more prava prijaznost imenovana biti. K *drugimo* iz ozgorej od prave prijaznosti iz S. Augustina naprej pernesenih besedi se doli uzame, de mej teboj inu mej tvojmi perlizvavci ne more prava prijaznost biti, zakaj tvoji perlizvavci use hualjo inu use potrdjo, kar počneš, kar sturiš, kar govoriš. Plutarchus jih pergliha eni pernati vajkšenici, katera se udá inu uleže po tvoji glavi; ravnu toku oni za teboj potegnejo inu potrdjo tvoje pridnu inu hudobnu, lepu inu grdu zadržanje. ... H *tretimo*. Ni prijaznost, temuč sama senca ene prijaznosti tistiga tvojga znanca, kateri tebi čast naklada, z besedo veliko obeta, tebi, kadar na potrebuješ, use h postrežbi ponuja. En taki prijatelj je ravnu koker lož, kir družiga ni koker prazni šum inu luskatanje nečemrnu. ... Tolku od prve prijaznosti, katera je prijaznost samu k videzo, pak sama na sebi raminu golufiva.

Ta druga, sicer prava, pak ne popolnima prijaznost je, kadar en prijatelj timo drugimo iz srca dobru želi inu dobru oče, pak zraven svojga prida, svoj dobiček iše. Plato, en ajdovski učenik, je djal, de taka prijaznost je ena hči boštva inu bogastva, od tod, kir en ubožni potrebuje tiga bogatiga inu ta bogati eniga ubožniga zavola postrežbe; je tedej mej njimi prijaznost zato, kir eden per *drugimo* svoj dobiček al' pak pomuč iše. Ravnu koker je bila mej tistima dvejma, katerih eden je bil slep, ta drugi kruljov; ta slepi je tiga kruloviga nosel, ta krulovi je tiga slepiga po potu vižal. Leta nepopolnima prijaznost se večí dev ob sedajnim času mej ludmi znajde. Kir ni upanje ene pomuč al' dobička, zdajci je usa ljubezin inu prijaznost gori uzdignena, de je res, kar je djal Sidonius: »*Aliquos amicis uti, tanquam floribus, tam diu gratis, quam diu recentibus.* (L. 4. Epist. 14.) Nikateri prijatle špogajo koker rože, katere so tok' dovgu prijetne, dokler so frišne.« Iz tiga doli uzameš, o človek, kulku se imaš zanašat na človeško prijaznost, katera povsod na svoj dobiček gleda. Prov je Seneca ta modri posvetne prijatle jastrebam perglihah — *Vultures sunt, cadaver expectant.* (Epist. 45.) — kateri na čakajo na drugo, koker kje bē kej nešli, de bē se nažrli. S. Joannes Damascenus u eni pripovedi časnó prijaznost prov pred oči postavi rekoč: »En imenitni služabnik, katerimo je bilu kraljevu blagu k gospodarstvo zročeno, je bil pred kralja poklican, de bē od usiga perhodiša rajtingo dal. De bē srčeneši pred kralja stopil inu lohkeši odgovor dal, je poprej naprosil tri svoje prijatle, de bē žnjim šli inu usaj z eno al' drugo besedo perpomogli. Ta prvi prijatelj, na katerim je nerveči upanje imel, se je začel izgovarjati, de nema ondi obeniga znanja inu za tiga vola njemo u leti potrebi ne more dergači perstopiti koker z eno suknjo, de jo oblejče, de se bo pošteniši pred kraljam perkazal. Glihi viži se je izgovarjal ta drugi prijatelj inu je djal: »Nóter do kraljeve hiše te očem spremíti, al' cilu u hišo pred kralja ne bom s teboj hodil. Pomisli sam, koku boš govoril.« Ta tretí, na kateriga se je nerménje zanašal, je zdajci oblubil rekoč: »Ne buj se, jest bom tebe spremil, te bom peljal pred kralja, bom zate govoril toku, de se neč težkiga ne bo tebi pergodilu.« ... Iz tiga, kar je dosihmav rečenu, si se naučil, o človek, spoznavat praviga prijatla: zdej boš tudi zastopil, katera je, katera ni prava prijaznost.

Punctum 2-dum. Seneca, ta poprej imenovani modri ajd, je djal: »*Amicitiam esserem, non domibus tantum, sed saeculis raram.* (L. de benef. c. 3.) Prijaznost je ena taka reč, katera se cilu porehku inu malu kedej mej ludmi znajde.« Petrus Cluniacensis, en častiti apat, je s svojmi očmi okuli po svetu pogledal, po tim se je začudil inu začel toku zdihvati: »O prijaznost, kam si

zbežala? *O amicitia, res inter mortales, admondum pretiosa, quo abiisti? Quo terras perosa, secessisti?* (L. 1. Epist. c. 5.) O prijaznost, mej ludmi neržlahtniši reč, kam si prešla? Tiga svetá naveličana, kam si zginila?« Ljubi prijatelj, če je prijaznost proč potegnila inu zginila, pridi, jo očemo iskati tam, kir se znajde. Aku pak očes vejdit, kje se prava prijaznost znajde, tok' nerpopej poslušej, kaj pravi Aristoteles: »*Bonorum vero et eorum, qui virtute sunt similes, amicitia perfecta demum est.*« Mej dobrimi inu mej tistimi, kateri se u lepimu zadržanju zglihajo, se najde popolnima prijaznost.« Zakaj? Kadar eden tiga družiga ljubi zavol lepiga zadržanja, ga na ljubi zavol svojga lastniga dobička, temuč ga ljubi zato, kir je on sam na sebi ljubezni inu huale ureden. Ravnu koker dobra dela dveh hvale urednih prijatlov so mej seboj koker bratje, toku tudi leta dva se ljubita, kir so si u lepimu zadržanju podobna. Kaj se tebi zdi, od kod pride vednu prepiranje mej zakonskimi? Od tod kir ljubezin, katera jih je h zakono perpeljala, ni bila prava ljubezin, temuč lastniga dobička inu telesnih ljuštov želna ljubezin. Zatorej, kadar ne dosežejo, kar so iskali, inu kadar so njih željam že zadosti sturili, na naglu mej njimi ljubezin mine, zato kir je prešlu tistu, kar jih je k ljubezni gnalu. Kulku bulši bē bilu, kadar bē žena bila mēnjē lejpa, pak modreši, mēnjē bogata, pak brumniši, majnšiga premoženja, pak lejpšiga zadržanja; na to vižo bē tudi stanovitniši ljubezin bila. De bom pak po vrsti govoril, koker sem obljubil u začetku današniga naprej uzetja, de namreč potēm, kir si spoznal, kateri je pravi prijatelj, ga imaš uselej ohranit inu taciga nikoli popustiti. Zakaj, kar je lepu zadržanje, je uselej lepu zadržanje: če tedaj zavol' lejpiga zadržanja prijatla ljubiš, si ga dovžan uselej lubiti. Alexander je bil po ajdovski šegi u dobrimu djanju inu u lejpih čednostih imeniten. Letiga sa dva prijatla, eden z imenam Efestion, ta drugi Craterus, sicer veliku, pak vender usaki na posebno vižo za ljubu imela, toku de je od njih en pisar rekal: »*Craterus diligit Regem, Ephestio Alexandrum.*« Craterus ljubi kralja, Efestion Aleksandra.« Je otel reči: Kadar bē se pergodilu, de bē Alexander krajlestvu zgubil inu ne bi več kralj, bē tudi Craterus Alexandra na ljubil, dokler on ga ljubi zato, kir je krajl; Efestion pak bē ljubil Alexandra, aku bē lih ob krajlestvu prišal, zato kir ga ljubi ne zavol' kralvanja, temuč zavol' njega lejpiga zadržanja, na kateru en pravi prijatelj gleda inu ne na unanjo postavo, na lepu obličje, na dragu oblačilu, na bogastvu inu drugo prazno čast, ampak gleda na notrejnje, kateru se enaku huale inu lubezni urednu znajde pēr usakimu stano. Aku bē lih tedej tvoj prijatelj u nesreču padel, aku bē lih obožal, zbolil, hrom, gluh, slep postal, ga imaš vender stanovitnu za ljubu imeti. Če u takimu njegovimu stanu od ljubezni odstopiš, je enu znaminje, de tvoja lubezin ni bila prava lubezin. Koker ta žlahtni kamēn diemant, kadar se pusti lohku zlomit, ni pravi diemant, temuč samu podoben diemanto: ravnu toku lubezin, katera se hitru reztrga, ni prava lubezin, temuč nje prazna podoba. Karl ta peti, veliki cesar, je mejnel, da ga uves svejt za ljubu ima. Kadar je pak cesarstvu popustil, je spoznal, koku malu je pravih prijatlov imel. Letu morejo spoznati večidev leti stariši, očeti inu matere, katere njih domači, ja, njih lastni otroci težku gledajo. O revni stariši, kateri, potēm kir so otroke gori zrovnali, z življenjam previdili inu k premoženjo perpravili, zdej so od njih zapušeni! O preveliku golufani stari prijatli, kateri so se zanašali na tiste prijatle, katerim so u nadlogi prestopili, u preganjanju zagovarjali, u boleznih pomoči prišli: zdej, kir so oni sami u potrebi, se nemajo k obenimu zateči, dokler njih golufni prijatli jih nočejo več za svoje prijatle

spoznati. O prava prijaznost, kam si zbežala? Uči se, o človek, živeti po besedah tiga modriga, kir pravi: »*Amicum antiquum ne derelinquas. (Eccl. 9.)* Stariga prijatla ne zapusti.« En stari služabnik per eni hiši se nema uvèn ureči. Cilu eniga stariga lovniga psa zabstojn rediš, zakaj bè ne ohranil eniga stariga prijatla, od kateriga si veliko veči dobrute prejel? *Amicum antiquum ne derelinquas.* Ne zavrzi, na popusti stariga prijatla. ...

MARTIN NAGLIČ

Nečimrnost tega sveta

Prijat'lji pravo skupaj zbirajmo bogastvo,
k'ter' nas tud' s tega bode spremilo svetá.

Kaj bo po smrti teb' glas imenitni pomagal
al' čast tega sveta, k'tero tak' silno želiš?

Kaj bodo tebi vsi šac' Rdečega morja
na on' plat' groba dali za eno pomoč?

MARTIN KURALT

Jutranja pesem kranjskega kmeta poleti

Že se temnote negodna goščava
skoz' petelina ozmerjana loč':
vid' se odtég'vat' ta črna puščava,
dáljej pobega zanikrna noč.

Sonce se bliža, močnejša svetloba
té že opešane zvezde gasi:
žlahtno rdéčje in lepa zlatoba
semkaj čez nébo in hribe cedi.

Tičkov že ni več po gnezdih, njih hišah;
gor' so po tenkemu luftu na pot',
hvalo v sladko naštimanih vižah
peti pomladnemu dnevu naprot'.

Pridno brenči med vratci čebel'ca
inu se muja sestrám oznan't',
da je čas nos't' v voščena predelca,
kar je po rož'cah medenega, hran't'.

Kličejo, prosijo ovce in krave,
k' so se pokorno s'noč dale pripet',
da bi do žmahitno porósene trave
'otel dobrótljiy' pastirec odpret'.

Povsod se, karkol' le sôpe življenja,
ven iz tožljivega spanja ravná:
povsod vesela luč dvékaj stvarjenja
čisto spoznati in gledat' nam da.

Člov'k, k' te je večna modrost izvolila
za gospodarja čez zemljo storit',
zbud' se in hit' tud' ti skoz opravila
kralj čez to tvojo podložnico bit'.

Člov'k, ne zastonj tega styarn'ka podoba,
k' imaš ti tol'kanj njegove oblast',
delat, najgrš' bi b'la tvoja lenoba,
delat, le delo da sad ino čast!

Revni študent

(Prevod pesmi: Niemcewicz, Świat strogi, świat przewrotny)

Prenapak ti pravice
o svet deliš pokázen,
nerodnežu petice,
pošten'mu varžat prazen!

Al' pamet premaguje,
vesel's' zato se vodim;
se m' žamet prikazuje,
ki dan's raztrgan hodim.

Visoko čast prebiva,
en kos pa sreča više;
če peta ni tožljiva,
do njih kmal' pelje bliže.

Ni modro sred že poti
ob cagovn' srce priti;
po trnju in grenkoti
se kon'c da slajše užiti.

Sovražni pa je sreči
se možko stavit' treba;
nikar pred njo ne kleči,
zasluž' poglèd si néba.

K' me lakot žuga grudit,
urnejše trebuh nesem;
k veselju dušo búdit'
si znam skoz kakšno pesem.

Ljubezenski

1

Poglej, ta zal' mladen'č
brez prazne visokost'
in brez neumnih čenč,
zdaj, kar te on pozna,
le tebe, Micka, št'ma,
kmet'vanje in modrost.
Če oč' srce tud' ti
le njemu ohraniti,
tak teb' mogoče ni
kaj večje sreče biti.

O, da bi, fletna ljuba Micka ti,
prot' meni tvoje srce obrnila:
dokler bi se svetlile men' oči,
bi to narsladkejša sreča bila.

Napis za čebelnjak

Dela je malo; veliko dobička pa bo.
Stop' bliž', prijatelj, poglej ino rávnaj takó!

Očedom frančiškanom

Pri nogah ste takó.
Kakó je pa z glavó?

Nagrobni spomenik zdravniku V. Margrafu

Kar je blagá skoz zastopnost nabral,
tol'k' on ubogim skoz milost tud' dal.
Zato, človeški rod,
hvaležen njemu bod'!

Nagrobna napisa sebi

1

Martina Kuralta grob. Brez prazne visokost'
je št'mal kmet'vanje on in čisto učenost.

2

Brez skrbi za blagó in prazno visokost
je ljubil č'bele, mir, človeštvo in modrost.

MIHAEL TUSEK

Mladič pri potoku

(Iz Schillerja)

Fant sedel je pri potoku,
v venci si cvetlice vil,
videl je, kako je druge
val po vod' naprej podil.
Kakor potok moji dnevi
venomer naprej tekó
in mladost mi obleduje,
kakor venci ocvetó!

Ne prašajte, kaj me žali,
zlata leta mi greni!
Vse se veseli in upa,
ko se pomlad ponovi;
al' glasovi vsi nature,
k'tera v cvetje vnovič gre,
mi globoko v mojem srcu
le težavno skrb bude.

Kar veselja lepa pómlad
daje, meni mar ni več.
Ena le je, ki jo iščem,
blizu je in daleč preč.
Za podobo prazno — drago —
stegam hrepeneč roké;
pa ne morem je doseči,
ne utolaži se srcé!

Pridi doli, ljub'ca blaga,
in zapust' mogočni grad!
Znašam ti najlepše rože,
kar jih kol' rodi spomlad.
Petje v logu se razlega
in studen'c ljubó šumlja!
Ljub'mu z ljubico prostora
dost' narmanjša hiša da.

Cesar in opat

(Iz Bürgerja)

Pravljíco povedal bom nove postave:
Enkrát je bil cesar prebrisane glave;
opat je tud' bil, mož mogočen takrát,
al' škoda, ovčar je bolj zvit bil k' opat.

Dost' cesar prestal je vročine in mraza,
spal malo, pa bil skoz' vesel'ga obraza;
je vodo in črn kruh komaj imel,
že večkrat je žejo in lakot trpel.

Opatu je mogla bit' druga postréga,
bogato napitan na mehko se vlega,
na tolstem obrazu se lica blišče;
obsegli trebuha mu niso trije.

Opata pa cesar ni mogel trpeti;
prijezdil o vel'ki vročini poleti
je mim' opatije s svojo vojskó,
mogočno sprehaja opat se pred njo.

»Zadel sem jo,« cesar si misli in pravi,
opata vesel zaničljivo pozdravi:
»Vi delavec božji, no, kakšna kaj je?
Vaš post in molitev vam tekne, kajne?

Pa vem, da vas dolgčas z'lo tare, in stavim,
da boste hvaležni, če dela pripravim.
Mož zvit ino moder ste, prav'jo ljudje,
vam kos med učenim' nobeden še ne.

In slišim, da trdne zobé tud' imate,
tri lepe orehe za kratek čas náte;
tri mesce vam dam, ko preteče ta čas,
tak čem na to troje odgovor od vas:

Najprvo, ko sedem na sedež visoki,
pa krono na glavi in palico v roki,
povedat' mi morate, vedet' želim,
vam kol'ko se vreden do vinarja zdim.

V drugo natanko bom rajtengo tirjal,
v katerem bi času jaz zemljo predirjal,
nobene minute premal' ne preveč;
nič drug'ga ko zinete, vem, pa je preč.

V tretje mi morate, mož narbolj zviti,
kar ravno bom mislil, natanko uganiti;
resnično vse potlej vam bom razodel,
al' res naj bo, kar sem v mislih imel.

Odgovorov le mi ne dajte po volji,
nekdanj' mu opatu bo bajta narbolji;
vas peljat' okoli na osla bom dal
pa v roke vam rep namest' uzde podal.◀

Posmeje se cesar in konja požene.
On' misli in misli, ne 'zmisli nobene.
Ni manjš' od njegove ubijalca bridkost,
ko čaka trepeče na sodbe ostrost.

Pošiljal okol' na učilnice znane,
je prašal, kjerkol' je dobil modrijane,
je pisma plač'val; — vse zastonj je počel;
po volji odgovorov le ni prejel.

Z'lo bije mu srce, narašča mu reva,
in dan bo iz ure, bo teden iz dneva,
bo mesec iz tedna; na, tukaj je čas,
ocvetla so lica, je upadel obraz.

Od doma pobegne v samotno grmovje,
zaide globoko med strmo pečovje;
pač redko pripelje človeka tja pot.
Glej! Anže pastir tu mu pride naprot'

in pravi: »Kaj, dragi gospod, vas prižene?
Al' ste mar zašli? Saj ne iščete mene?
Pa Jezus Marija! bolni ste, kajne?
Kar pravim, bo res, narejeno vam je.◀

»O, ljubi moj Anže, saj taka zna biti!
Naš cesar mi hoče rokava zašiti,
za moje zobé tri orehe je dal,
katere bi Belcebub komaj razdjal.

Najprvo, ko sede na sedež visoki,
pa krono na glavi in palico v roki,
povedat' mu moram, on vedet' želi,
men' kol'ko se vreden do vinarja zdi.

V drugo natanko bo rajtengo tirjal,
v katerem času bi zemljo predirjal,
nobene minute premal' ne preveč,
nič drug'ga, ko zinem naj, men', pa je preč.

V tretje mu moram, jaz mož narmanj zviti,
kar ravno bi mislil, natanko uganiti;
resnično vse potlej mi bo razodel,
pa res naj ne bo, kar je v mislih imel.

Odgovorov le naj ne dam mu po volji,
nekdanj'mu opatu bo bajta narbolji;
me peljat' okoli na osla bo dal
pa v roke mi rep namest' uzde podal.«

»Nič drug'ga,« se Anže nasmeje in reče:
»Veseli bodite, to dobro poteče;
pa moram dat' križ ino kap'co nasé,
odgovor cesarju bom dal, ki mu gre.

Ne vem je latinske besede,« pristavi,
»pa vendar jaz slame tud' nimam v glavi;
in to, kar za d'narje naprodaj ni vam,
jaz davno od matere svoje imam.«

To slišat opat od veselja poskoči
in Anže opaško oblečen se loči,
na sebi plašč, kapico, kroglec in križ,
in teče na dvor do cesarja ko piš.

In cesar se usede na sedež visoki,
pa krono na glavi in palico v roki:
»Povejte, opat, od va vedet' želim,
vam kol'ko se vreden do vinarja zdim?«

»Kaj? trideset rajn's so za Krist'sa plačali,
zato, da bi se še tako napih'vali,
bi nič čez devet ino dvajset ne dal;
za enega boste vsaj bolj kup, bi d'jal.«

»Pač, to je že nekaj,« koj cesar mu reče,
cesarske mogočnosti malo ne speče,
»ne bil bi verjel, kakor res še živim,
da jaz se komú tako dober kup zdim.

V drugo natanko pa rajtengo tirjam,
v katerem času jaz zemljo predirjam,
nobene minute premal' ne preveč,
nič drug'ga ko zinite, vem, pa je preč.«

»Presvetli moj cesar, če s soncem vstali
in venomer boste cel dan ga spremljali,
postavim plašč, kapico, križ in brevir,
več ur vam ni treba ko dvajset in štir'.«

»Ha! to je prav,« cesar vesel ga pogleda,
»pa ,če' vam je vendar potrebna beseda,
in kdor je najprvi to ,če' imen'val,
iz plev je prečisto zlato že ravnal.

Pa skusite tretje še tudi zadeti,
če ne, boste mogli na oslu sedeti.
Povejte, kaj mislim jaz zdaj, kar ni res,
pa ved'te, da ,če' naj ne znajde se vmes.«

»Šent Gola opat da sem, misel je vaša.«
»Je prav, al' resnica pa ta bart je naša.«
»Presvetli moj cesar, oči vas slepé:
opatov ovčar sem, m' je Anže ime.«

»Kaj zlodja, ti nimaš v Šent Gol' opatiije?«
zavzame se cesar, veselo zavpije:
»Preljubi moj Anže, ker nis' bil dozdej
šentgolski opat, takó bod' zanaprej.

Le pojdi v Šent Gol, opatija je tvoja,
al' sprednika tvojega čaka srd moja,
učil naj na oslu pravice se bo;
tam žeti nič ni, kjer nič s'jan'ga ni b'lo.«

»Predobri gospod, naj pri starem ostane,
saj črke latinske še niso mi znane,
nikoli se nisem v šoli potil,
in starček ne ve, kar se mlad ni učil.«

»To, dobri moj Anže, je škoda velika,
pa prosi kaj drug'ga, karkoli te mika; —
tvoj smešen odgovor me z'lo veseli;
pa prejmi vesel tud' ti moje darí.«

»Bogastva ni treba pri pal'ci ovčarski,
pa ker se ponud'jo darovi cesarski,
vas prosim, presvetli moj cesar, en dar:
ne škod'vajte moj'mu gospodu nikdar.«

»No, dobro zadel si vprašanja ti moje,
še lepše pokaže srce se mi tvoje;
jaz tvoj'mu gospodu odpustil že bom;
pa nesel mu bodeš to pismo na dom.«

V pismu cesarskem stoje te besede:
Anže zanaprej ne bo pasel več črede;
opat maj mu streže, on zanj naj skrbi
do ure, ko srečen v Bogu zaspi.

JERNEJ LEVIČNIK

Prijateljem

Ime in sreča moja znana,
prijat'ljí moji, vam je, menim;
sedim tu v hribih Korotana
in tiho zdihvam med jelenim.

Sem želel dragi domačiji
množiti čast, dajati hvalo;
sem upal prvi beračiji
stanú odločen biti kmalo.

Srce mi gorko v prsih trka,
moj duh spoznanju se daruje,
oko lepote rožic srka,
uho se k petju obrazuje.

Drugač' so moje pota bile,
namení v prah so se vrnili;
kar prsi gorko so voščile,
bogovi niso dovolili.

Te boljšega moža lastnosti,
veste, so me iz Krajne 'zgnale:
Od nekđaj rade so grenkosti
blagejih duš se napijále.

Ime s'cer že je oznan'valo,
da lepih sonc ne bodem gledal,
levično se je prikazalo
mi znam'nje, bom povedal.

Ter se ne čudim v svoj' samoti,
da daleč sem od vas, Ljubljanci;
mor'bit' viharjev sem togoti
manj prost ko vi, moj' dragi znanci!

Kranjskim mladeničem

Vi prednikov neumrjočih vnuki,
ki čast so bili dobrim, hudim strah,
katerih žlahtni še žive nauki,
das' trupla davno že pokriva mah!
pomislite, da le mladosti léta
so tistim delom čas, priložnost sveta,
ki srečne, imenitne vas storé;
mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Da rajnki bili so stebri deželi
in vere luči, lepih dnevov zor;
da slast pobegniti je mogla vseli,
ki ljudstvo pokončna in kraljev dvor,
to dedov zgodnje bil je sad modrosti,
pomlad življenja ni b'la njim k norosti.
Neumni vsi, k' ta čas v nemär pusté;
mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Sinovi Krajne, čvrstih rod očetov,
brst srečnih časov, srečnih časov kal!
al' pridete od knezov al' od kmetov,
če lenih zaničujete drhal,
neutrudno hoč'ite za duhá skrbeti,
na učenosti zmeraj bogateti,
to od mladosti, zlati vek k vam gre;
mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Ne boj se, komur stvarnica odrekla
zlató, stan žlahtni, imenitni dom!
Dobil si stanovitost huj' od jekla,
k' goré prenaša, sinje skale lom'.
Postava čvrsta, jasni um t' je dota,
povej mi, kdo je s to že bil sirota,
če prav ob času z njo obračat' vé?
Mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Kar voda ribi, tiču zrak, čebeli
so rože, to naj delo bode vam;
zgubljen'ga časa rane ne zaceli
nečimrna ljubezen, zdravje zmam'.
Zastonj se rumenjaki jim bliščijo,
zastonj device zale jim cvetijo,
ki njih pogoj, umelnost zamudé:
mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Zato še enkrat pevca poslušajte:
Prihoda čast zdaj obstoji na vas;
pa nič na starost se ne zanašajte,
živét' za svojih vnukov zlati čas;
neovržljiva je: mladosti leta
za tista dela so priložnost svéta,
ki srečne, imenitne vas storé;
mladost je dan, kmal' mine in — gorjé!

Žalovanje po prijatelju v vojski

Log ti zapuščen, hladilen!
žalostno t' odprem srce;
lek, samota! si vračilen,
zbriši meni ti solzé!

Ljube rožice! povejte
je li dragi tukaj bil?
Tako milo me ne glejte;
vem, pri vas se ni mudil!

Hrupa mestnega praznoba
mi je huji muke vir,
notranja bridkost, grenkoba
najde le v dobravah mir.

Tičiče! ste me obsule,
slišale me sem prispet',
ure tiste so minule,
vidim zdaj vas proč letet'!

Vas vprašam, sinje skale:
Bo spet videl ljub' menè?
Te se govoriti bale!
Mal'ka glas mi kliče: »Ne!«

Tam pa žali me vodíca,
'z suhe drage priškrblja,
dragega morda solzica!
men' opomba prestrašná.

Vetrea šep'ta mi píhljaj,
dahnem še enkrat lahko,
me tolaž' od boja díhljaj:
»Prišel, prišel dragi bo!«

Priti utegne, al' prepozno!
bom peščičica zemljé. —
da napis tolažbo grozno:
Prid', kjer ločit' ne preté!

Sonet

Lepo je videti, kak' v zelenjadi
vodíce od podnebja se plavijo,
al' kak' od sonca luči se bliščijo
predragih biserov lepí zakladi;

lepo je rože videti pomladi,
ki jutra prvi žarki jih zlatijo;
al' zvezde, ki očeta čast gorijo
na néba potih o polnočnem hladi.

Pa vse še lepše videt' je devico,
kateri cvetja ni še odpihala
strupena moč posvetnega viharja;

nedolžnost njena otemni danico,
očesi nje sta Kerubov zrcala,
'z lic njenih sveti se nebeška zarja.

Hrepenenje

(Iz Schillerja)

Srečna b'la bi moja duša,
ko bi znala 'z ječe pot;
tu v dolini solz jo skuša
le golj'fivih truma zmot!
Tam deželo, tam cvetlice,
tam vse lepši vidim svet:
O, da b' ímel perutnice,
tjekaj hotel bi zletet'!

Strun prijetnih glas brenkljati
se od tamkaj vedno sliš',
sladki čutim duh píhljati,
k'ter'ga poln je paradiž;

zlate jablane šibijo
se od žlahtnega sadú,
tamkaj rože ne zgubijo
mraza zimskega cvetú.

Srečno biti je v lepavah,
k' večno v soncu se blišče,
pač prijeten v teh višavah
ozdravljuje zrak srcé.

Toda reka z'lo šumeča
š'roko stavi nam mejó,
moč valov je predereča,
srce upada mi srčnó.

Čoln se ziblje tam in vabi,
al' brodarja ugledat' ni;
pa le notri, če lih slabi,
oživljen' se jadro zdi!

Skusit', upati je treba,
ker ne mor'mo zvesti bit';
le skoz golo milost néba
znamo v to deželo prit'.

Iskana dežela

Kje med, kje vince nek' v potokih teče?
Kje sreča želj nobenih ne odreče?
Kje cvete brez morilnih bojev mir,
kipi breztrudnega veselja vir?

Dežela ta povsod iskana
Kolumbom, Cookom ni še znana!

Kje iskrnja ljubezen gospoduje?
Kje brez dobička čednost lepa sluje?
Kje srečni za sirote se bore,
pusti pastir življenje za ovce?

Zgubljeni davno taki kraji!
Najemniki bežijo raji!

Kje najde si zaželen pokoj duša?
Kje človek raja radosti okuša?
Kje sumnega resnica razsvetli,
zaupanja pobita obudi?

Prekrivajo meglé danico,
svetlejšje zarje porodnico!

Kje zóri delu dobremu vračilo,
kje tihim sužnosti solzá rešilo?
Kod pridem truden, o strmà skalad,
na počival'sča sladkega ploščad?

Nebo ozvezdeno se glási:
Tu zlati zacvetijo časi!

OPOMBA K OBJAVI

Na sprednjih straneh je pod naslovom *Prvi literarni delavci z loškega ozemlja* narejen poskus antologije del tistih slovenskih pesnikov in pisateljev, izvirajočih z loškega ozemlja, ki so se uveljavili v slovenskem slovstvu v prvih razdobjih njegovega razvoja.

Znano je, da je z imenom cerkvenih fevdalcev, ki so gospodovali tudi na področju Škofje Loke, povezan prvi slovenski literarnozgodovinski in jezikovni spomenik, *bržijski spomeniki*, ki so nastali verjetno za življenja freisinškega škofa Abrahama konec 10. stoletja nekje na freisinški posesti na Slovenskem Koroškem. Ti teksti nimajo torej nobene direktne zveze z loškim ozemljem, njih obstoj in izpričano zanimanje omenjenega freisinškega svetnega in cerkvenega vladarja za slovenske kraje pa nam more služiti kot kažiopot, kakšne so bile tedanje kulturnopolitične razmere na njegovi loški posesti. Neposredno z Loko je povezan šele slovenski zapis iz leta 1466, imenovan *škofjeloški rokopis*. Ta vsebuje v nemški horoskop vpisana slovenska imena za mesece, kot jih je zapisal neki Martin iz Loke.

V času postavljanja temeljnih kamnov slovenske književnosti v 16. stoletju loško področje ni dalo nobenega aktivnega literarnega ustvarjalca. Tudi slovstveno strujanje 17. stoletja ni navrglo nobenega našega rojaka. Šele reformaciji in protireformaciji sledenči literarni tok baroka konec 17. in v začetku 18. stoletja je našel javni delovni odmev tudi v ljudeh z loškega ozemlja.

Na prvem mestu je brez dvoma treba omeniti *škofjeloško pasijonsko procesijo*, časovno tipični slovenski javni recitacijski nastop velikega števila loških in okoliških prebivalcev, ki jo je leta 1721 prevedel iz nemščine v slovenski jezik in priredil v Loki bivajoči kapucin o. Romuald. Besedilo procesije je bilo že večkrat v celoti ali delno objavljeno in je interesantom na voljo v znanstvenem časopisu (Carniola za leto 1916/17).

Med poljudnonabožno slovstvo, ki je kot nadaljevanje protireformacijske literarne tvornosti spremljalo prizadevanje slovenskega slovstvenega baroka, sodi delo loškega rojaka *Ahacija Stržinarja* (1676–1741), o čigar življenju in delu razpravlja France Jesenovec na straneh 126–139. Kot celotna slovenska književnost tega časa je tudi Stržinar zajemal motive svojih pesmi iz verskega sveta in katoliškega prepričanja. V naš izbor uvrščena pesem je ponatisnjena iz knjižice *Katoliš kršanskiga ouka pejsme* (1729, str. 61–69), ki je po zatonu reformacije prva samostojna zbirka slovenskih cerkvenih pesmi. Primer kaže, da so bile Stržinarjeve pesmi razvlečene in brez pravega pesniškega duha, pa tudi oblikovno niso posrečene. Njih glavni pomen je, da so množile slovenski literarni repertoar in pospeševale gojenje in kultiviranje slovenščine kot literarnega jezika.

Istočasno s Stržinarjem se je uveljavil kot avtor v baročnem duhu pisanih slovenskih cerkvenih govorov Škofjeločan *Jernej Basar* (1685–1758). Bil je najprej posvetni duhovnik in nato jezuit ter je deloval v Ljubljani in na Koroškem. Njegovi teksti sicer niti po umetniški niti po oblikovni vrednosti ne dosegajo obeh slovstili sodobnih slovenskih baročnih pridigarjev, kapucinov Janeza Svetokriškega in Roge-rija, ampak so dovolj samostojno sestavljena, razumsko pisana slovenska prozna besedila, sicer manj bujna in vsebinsko manj zanimiva kot dela obeh navedenih avtorjev, vendar ne brez vsakršne umetniške vrednosti. Po običaju časa in po načinu sestavljanja baročnih pridig so tudi Basarjeva besedila polna latinskih citatov cerkvenih pisateljev in filozofov, polna obnavljanj njihovih prispodob in primerov, kljub temu pa samostojno oblikovana in izvirno izpeljana. O tem govorijo tudi objavljeni odlomki, ki so ponatisnjeni iz Basarjeve knjige *Pridige ... zložene na vsako nedelo čez lejtu* (1754, str. 277–280, 285–290, 401–410).

Literarna prizadevanja slovenskega razsvetljenstva so našla med loškimi rojaki dva sodelavca. Prvega, *Martina Nagliča* (1748–1795) iz Zirov, srečamo med sodelavci prvega slovenskega zbornika posvetnih pesmi *Pisanice* v letu 1779. Tam objavljeni in tu ponatisnjeni verzi so edina Nagličeva znana pesem, ki s svojo blede izraženo mislijo na posmrtnost odseva antično-baročni patos in kaže, da njen avtor ni imel posebnega umetniškega daru. Ta filolog, bivši jezuit in gimnazijski učitelj v Ljubljani, je bil sicer povezan s Pohljinovim, Japljevim in Kumerdejevim preporodnim delovanjem, vendar pri tem ni imel pomembnejše vloge. Bil je med tistimi tedanjimi maloštevilnimi slovenskimi izobraženci, ki so čutili potrebo po razvijanju domačega slovstva in znanosti, vendar mu razmere in osebne sposobnosti niso omogočale doseči vidnejših rezultatov v njegovih prizadevanjih.

Bolj razgiban slovenski preporoditelj je bil Zabničan *Martin Kuralt* (1757–1845). Že njegova življenjska pot je bila kaj pestra: najprej cistercijan v Stični, nato izstopi iz reda, postane dvorni kaplan škofa Herbersteina, odpuščen iz škofove službe, potuje na Francosko, dalj časa dela kot bibliotekar v univerzitetni knjižnici v Lvovu, vodi zasebno gospodarsko-kmetijsko šolo, predava o čebelarstvu in je končno vrsto let interniran, med drugim tudi doma v Zabnici in v kapucinskem samostanu v Škofji Loki. Kuralt je bil zagovornik naprednih gesel meščanske demokracije v duhu radikalnih francoskih revolucionarjev in postal žrtev avstrijske cerkvene in politične reakcije. Široka filozofska, filološka in literarna izobrazba in razgledanost sta mu omogočali, da je aktivno posegal v preporoditeljsko literarno delovanje, prevajal v slovenski jezik, pisal latinske in nemške pesmi, na novo izdal Janševo knjigo o čebeloreji, pripravljal kritični izbor slovenskih narodnih pesmi ter sam napisal vrsto slovenskih verzov. Imel je znanstvene ambicije in kot spreten verzifikator presegel večino sodobnih domačih literarnih začetnikov. Vsebinsko segajo njegove pesmi od globokih filozofskih izpovedovanj do intimnih erotičnih čustev in pikirih epigramov, pa tudi oblikovno so med najboljšimi svojega časa. Če bi mu bila usoda omogočila

stalno bivanje med ljubljanskim preroditeljskim krogom, bi gotovo odigral med njimi pomembno vlogo. Tu objavljene pesmi so ponatisnjene po prvih objavah v časopisu *Illirisches Blatt* (1822, št. 36, 1823, št. 31) in po objavi slovenskega dela Kuraltove literarne zapuščine (ZMS 1912).

Naslednja dva loška rojaka sta se literarno uveljavila v krogu Prešernovih in Copovih sodobnikov kot sodelavca leposlovnega almanaha *Kranjska čbelica*, ki pomeni ob Prešernovih Poezijah (1847) vrh slovenske literarne romantike. Zdravnik *dr. Mihael Tušek* (1805—1843), doma iz Martinjvrha, je objavil v četrtem zvezku *Kranjske čbelice* (1833) dobra prevoda po ene Schillerjeve in Bürgerjeve pesmi. Oba prevoda sta ponatisnjena v našem izboru in pričata, da je bil njun avtor spreten verzifikator z mnogo posluha za pesniško obliko in jezik. Razen opisa hoje na Triglav pa poleg tega Tušek na literarnem področju kaj več ni ustvaril.

Zato je bil toliko bolj plodovit rojak iz Zeleznikov, *Jernej Levičnik* (1803—1883). Po študiju bogoslovja je služboval po raznih krajih na Koroškem. Že v ljubljanskih dijaških letih se mu je vnela ljubezen do gojenja slovenskega jezika, kot celovskega bogoslovca pa ga je vsega osvojila tedaj prvič izšla *Kranjska čbelica* (1830). Postal je njen stalni sodelavec ter navezal literarne in osebne stike z njenim urednikom Miho Kastelicem, z njegovim glavnim sodelavcem Francetom Prešernom in z drugimi iz kroga ljubljanskih literarnih delavcev. Svoje pesmi je objavjal tudi drugje (*Carinthia*), v glavnem pa so številne izvirne pesmi in prevodi (Goethe, Schiller) ostali neobjavljeni v njegovi zapuščini. Levičnikove pesmi so običajno razumske, retorične in trde v izrazu, vendar kažejo veliko ustvarjalno prizadevanje. V znanem epigramu Lesničnjeku in Levičnjeku je Prešeren sicer hudomušno kritiziral Levičnikovo stihotvorstvo: »Kako bi neki prave pel Levičnjek!«, vendar je le-ta kljub temu ostal velik Prešernov častilec in po njegovi smrti postal avtor prvega Prešernovega življenjepisa (*Carinthia* 1831). Tu objavljene Levičnikove pesmi so ponatisnjene po objavah v *Kranjski čbelici* (1831, 1832, 1833), po delni objavi njegove literarne zapuščine (DS 1899) in po rokopisu v Kastelčevi zapuščini (NUK, Ms 472).

Jezikovna redakcija tu objavljenih besedil se ravna po dveh načelih. Pri obeh starejših avtorjih, Stržinarju in Basarju, je črkopis iz bohoričice spremenjen v gajico, sicer pa se objava skoraj v celoti krije s prvimi natisi. Poseganja v prvotno besedilo so pri Stržinarju naslednja: zveze samoglasnikov z i (ai, ei, ia, ie, io) so zapisane kot aj, ej, ja, je, jo, y na koncu besede kot i (sady — zdi) ali kot ji (stoy — stoji), polglasnik e je izpuščen (ferdamane — frdamane), predložne zveze so uravnane po sedanji rabi (n. pr. ner vezhi — nerveči, namorem — na morem), raba dvojnih soglasnikov je opuščena (ottov — otov), popravljene so nekatere očitne pomote, od uporabljenih naglasov pa so ostali le tisti, ki jih terjata ritem verzov, oziroma kjer bi sicer bila zapisana besedna oblika teže razumljiva. Isto velja za redakcijo Basarjevih besedil; vendar je Basarjev jezik že v prvi objavi zelo neenoten in nedosleden pa se to pozna tudi v našem ponatisu. Pri vseh drugih avtorjih, ki sodijo že v živo slovensko literarno tradicijo, je zapis besedil v osnovi uravnan po Pleteršniku in po veljavnih pravopisnih določilih, s tem da so tu in tam ohranjene nekatere avtorjeve značilnosti oziroma takšne besede in besedne zveze, ki jih zaradi oblike ali vsebine dela ni moč spremenjati.

Namen pričujočega izbora iz del loških literarnih delavcev, ki so se uveljavili v dobi od začetkov slovenske književnosti do njenega vrha v Prešernovem času, je, da bi današnji bralec dobil kolikor toliko nazoren vpogled v njihovo ustvarjanje in preko tega v ustvarjanje prvih obdobj slovenskega slovstva, ki verno odseva v delih teh loških rojakov. Na drugi strani pa bo učeča se mladina ob njih mogla slediti razvoju literarne tvornosti loškega ozemlja v omenjenem obdobju in poiskati njen delež v celokupni slovenski slovstveni preteklosti.

Branko Berčič